

Tartts oslagbara klassiker *Den hemliga historien* (1992). Däremot rekommenderar jag *Dödens Lustgård* till den som vill ha en lättsam och lagom spännande läsning och som dessutom är nyfiken på filosofi. Jag tror exempelvis att boken med fördel kan användas inom högstadiet och gymnasieskolan. För trots att filosofin som bedrivs i boken är trivial skapar den spänningsfyllda men lättsamma inramningen ett gynnsamt första möte med komplexa tankar om moraliskt riktiga handlingar. Av dessa skäl har Schützers roman potential att inte bara vara filosofiskt inspirerad underhållning, utan även en inkörsport till ”tyngre grejer”.

Rut Vinterkvist

Filosofera tillsammans

Kalle Grill, Erica Jonvallen och Sofia Wrangsjö

Blue Publishing 2024. 144 s. ISBN 978-91-89205-91-8

Filosofera tillsammans är en introduktionsbok till att samtala om filosofi. Den kan användas för att anordna studiecirkel i ämnet eller som inspiration för lärare på gymnasie- och högskolenivå. Några särskilda förkunskaper i filosofi krävs inte: boken syftar främst till att lära ut en färdighet – hur man genomför ett filosofiskt samtal – och inte att förmedla en uppsättning ämneskunskaper. På detta sätt skiljer sig boken väsentligt från andra introduktionsböcker i filosofi.

Boken är indelad i tre delar. Den första delen lär ut ett ”grundrecept” för filosofiska samtal. I receptet ingår fyra samtalsdygder (lekfullhet, ödmjukhet, nyfikenhet och eftertänksamhet) och sju samtalsverktyg (rundor, tankepauser, frågor, distinktioner, definitioner, argument och överblick). Dessutom beskrivs en särskild form för hur samtalen i boken organiseras.

I bokens andra del ges en mängd förslag på filosofiska samtal. Förslagen presenteras i form av korta gruppuppgifter, med en gemensam struktur och tydliga instruktioner. De innehåller många finurliga frågor, såsom om ett hem kan vara något annat än en plats att bo på (s. 51–52) eller om maten jag äter är en del av min kropp (s. 65–66). Men det ges även plats för mer traditionella filosofiska spörsmål, såsom vad som utgör ett gott liv (s. 37–38), om förändring och personlig identitet över tid (s. 42–43) och när det är okej att ljuga (s. 49–50).

Den tredje och sista delen av boken innehåller fördjupande texter för den som vill veta mer, exempelvis om hur vi kan samarbeta i filosofiska

samtal eller hur vi bör förstå relationen mellan dylika samtal och filosofisk kunskap. Här återfinns också mer utförliga redogörelser för komponenterna i det s.k. grundreceptet, dvs. samtalsdygderna och verktygen.

Mitt intryck av *Filosofera tillsammans* är genomgående positivt. Jag kan inte minnas att jag sett någon annan bok på svenska av detta slag – en som hjälper människor utan tidigare erfarenhet av ämnet att samtala om filosofi. Jag föreställer mig att författarna behövt kämpa hårt för att hålla sig kort och inte låta texten växa till ännu en lärobok i ämnet. Samtidigt är de korta filosofiska resonemang som ingår både genomtänkta och passande.

Trots att boken riktar sig till nybörjare i filosofi är den också relevant för yrkesfilosofer. Här tänker jag främst på författarnas diskussion om filosofiska samtal och samtalsdygder. Hur ska man egentligen bete sig i ett filosofiskt samtal? Detta ämne diskuteras sällan på svenska filosofinstitutioner. Samtidigt är det en minst lika viktig metodfråga som frågor om intuitioners kunskapsmässiga status eller angående argumentationslära.

Särskilt intressant är författarnas eget förslag på vad som utgör dygder och goda karaktärsdrag i ett filosofiskt samtal. De fyra dygderna som introduceras – lekfullhet, ödmjukhet, nyfikenhet och eftertänksamhet – är valda utifrån att de anses skapa ”goda förutsättningar för ett gemensamt utforskande och undersökande” (s. 104). Målet är att ”tydliggöra hur det är fruktbart att förhålla sig under ett filosofiskt samtal” (s. 103). Man är dock öppen för att även andra dygder skulle kunna fylla en liknande funktion (s. 104).

En dygd som jag saknar i listan är vad man kan kalla ”allvarstagande” – förmågan att ta de filosofiska frågorna på ett tillräckligt stort allvar. Nyttillkomna till filosofin tycks nämligen ofta begränsas av en oförmåga att se filosofiska problem som verkliga problem. Man kan fundera på om detta hinder delvis kan vara socialt betingat, att vissa personer har ett behov av att problem först valideras av deras sociala omgivning innan de kan ta dem på allvar. Klimatfrågan framstår därmed som ett ”verkligt” problem eftersom det är allmänt erkänt som sådant, medan paradoxer i befolkningsetik blir svårare att ta på allvar – och detta trots att frågor inom befolkningsetik är högst relevanta för hur vi bör lösa klimatfrågan. Behovet av allvarstagande i filosofin skulle också förklara varför vissa studenter inledningsvis kan framstå som mer snabbtänkta än andra. Kanske har de helt enkelt denna förmåga i överflöd, så att medan deras medstudenter fortfarande försöker ”fatta poängen” har de redan hunnit springa flera varv runt frågan.

Författarna till *Filosofera tillsammans* verkar själva se behovet av att inkludera allvarstagande på något sätt, för i fördjupningen av dygden ”eftertänksamhet” skriver de:

Att vara eftertänksam är att ta ämnet för samtalet på allvar och att söka sanning och perspektiv. Det är också att ta själva tänkandet på allvar, att ha respekt och förståelse för att tänkande kräver tid. (s. 112)

Men ovanstående resonemang tycks mig något malplacerat i en diskussion om eftertänksamhet. För även om eftertänksamhet implicerar allvarstagande (vilket är osannolikt) så kan man vara allvarstagande utan att vara eftertänksam. Det hade varit bättre att låta allvarstagandet bli en egen dygd.

En närliggande fråga rör om eftertänksamhet, när det skiljts från allvarstagande, egentligen är viktigt för filosofiska samtal. Författarna definierar eftertänksamhet som att ”inte ha bråttom, utan ta sig tid” och att ”ge sig själv och andra utrymme att formulera nya tankar” (s. 13). Och detta är säkert viktigt i filosofiskt *tänkande*, dvs. när man på egen hand arbetar med texter eller idéer. Utan någon att prata med har man inget annat val än att ge sig tid att tänka. Men det är mindre uppenbart att eftertänksamhet också är önskvärt i filosofiska *samtal*. Rent anekdotiskt kan jag rapportera att några av mina bästa filosofiska samtal varit sådana att ingen samtalspartner varit särskilt eftertänksam; i stället har tankarna fått flöda fritt utan pauser och uppehåll.

För övrigt finns det ytterligare en anledning att vara skeptisk till eftertänksamhet som samtalsdygd, nämligen att den står i konflikt med den dygd som författarna kallar lekfullhet. Inte i en rent begreppslig mening, utan genom att det är svårare att vara lekfull när man är eftertänksam. Lekfullhet kräver att man inte saktar in för mycket och att det finns en grad av snabbhet och improvisation i samtalet, något som motverkas av eftertänksamhet. Författarna försöker föregripa denna kritik genom att påpeka att eftertänksamhet inte ska likställas med ”att vara kontrollerad eller försiktig” utan tvärtom kan ”skapa rum för lekfullhet och spontanitet” (s. 111). Som skäl anges bland annat att den som ger sig tid att tänka ”kan komma på de mest radikala och frisinna idéer” (s. 111). Men att eftertänksamhet kan leda till nya och radikala tankar – vilket säkert stämmer – betyder inte att det utan vidare kan förenas med vad författarna kallar en ”lekfull inställning” som gagnar ”lättsamhet, kreativitet och upptäckarlust” (s. 106).

Ovanstående resonemang ska främst ses som en illustration av hur

boken lyckas väcka djupare metodologiska frågor trots att den framför allt riktar sig till nybörjare i ämnet. *Filosofera tillsammans* är en välskriven bok som är väl anpassad till sin målgrupp, och därmed ett välkommet tillskott till den svenska filosofilitteraturen.¹

Simon Rosenqvist

1. Tack till Milena Siegrist, Jens Johansson och Olle Risberg för hjälpsamma kommentarer på tidigare versioner av denna recension.

Grubbel i skymningen

Lars Bergström

Thales 2024. 119 s. ISBN 978-91-7235-145-5

Lars Bergström har skrivit ännu en liten tankebok, avsedd för en bildad allmänhet intresserad av filosofiska problem. Den är fylld av läsvärda reflektioner, barnslig undran och näbbiga invändningar mot högtflygande filosofiska doktriner. Sällan får läsaren ta del av några bestämda ståndpunkter. Det slutar oftast i en fruktbar undran. Vad hände före Big bang? Varför kan jag inte vara på olika ställen samtidigt? Om Descartes demon kan lura i oss att världen är en illusion, kan han inte också lura i oss att vi tänker? De logiska positivisterna hävdade att en sats var meningslös om den inte antingen var en truism eller sådan att den kunde prövas empiriskt, men kan den tesen prövas empiriskt? Den kan väl inte vara en truism?

Boken redovisar en gammal tänkares självupplevda funderingar. Ofta återvänder Bergström till teman från artiklar i *Filosofisk tidskrift* och tidigare populära böcker (särskilt "den gula"). Ska vi frukta döden? Vad är en giltig slutledning? Kan världen vara en matematisk struktur? Det sker den här gången lite oväntat på ett självutlämnande sätt som är nytt. Man får t. ex. en inblick i författarens sömnvanor. Jag tror att boken kan tala till unga människor som för första gången söker kontakt med filosofin. På köpet får de också lite faktisk information om de logiska positivisterna och om Wittgensteins möjliga relation till Hitler. Med detta sagt vill jag i fortsättningen koncentrera min granskning till två punkter där Bergström tar ställning och där jag är oense med honom.

Bergström undrar vem han är. Jag kan på motsvarande sätt undra vem jag är. Jag känner mig säker på svaret. Jag är den person som författat denna recension. Jens Johansson på tidskriften, som beställde den, skulle hänvisa till mig som "Torbjörn Tännsjö".